Irkejjen storiċi

It-tempji pre-istoriċi Ta' Ħaġrat Mġarr

minn Vincent Zammit

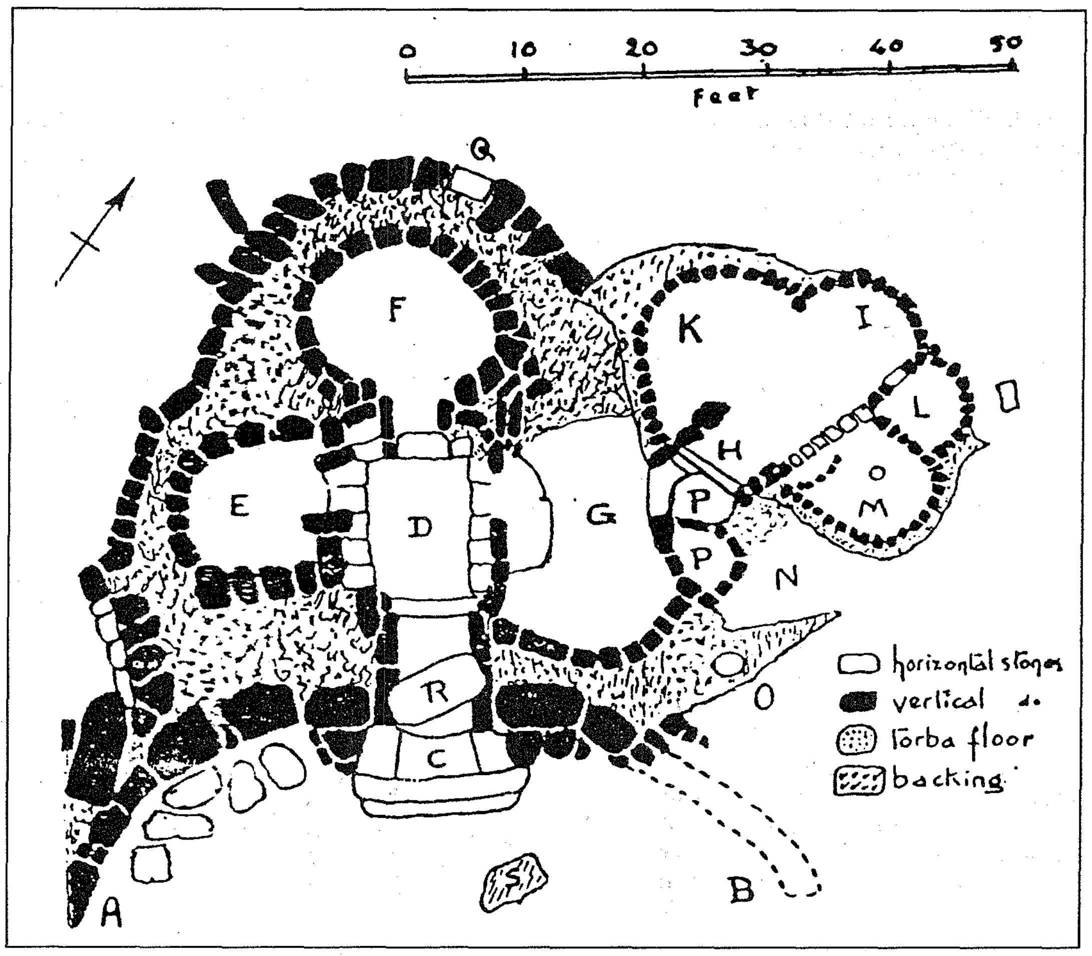

Pjanta tat-tempju Ta' Ħaġrat

Il-gżejjer Maltin jistgħu jiftaħru b'ħafna monumenti li ħallew id-diversi potenzi u kulturi differenti li matul iż-żmien għoġobhom jieqfu fil-gżejjer tagħna. Kien hemm min ħalla fdalijiet jew influwenzi iżda hu żgur li fost l-aktar monumenti li jispikkaw huma dawk preistoriċi. Mingħajr ma trid, ikollok tgħid ukoll li meta qegħdin nitkellmu dwar dawn il-postijiet, il-Maltin għandhom it-tendenza li jsemmu biss l-aktar ismijiet u postijiet li huma popolari u l-kumplament ma tantx nagħtu kashom. Mhux ta' b'xejn li mbagħad aħna stess nispiċċaw nirreferu għal dawn il-postijiet bħala borġ ġebel.

Mġarr

Fl-inħawi ta' l-Imġarr f'Malta niltaqgħu ma' numru ta' monumenti pre-istoriċi li wieħed jista' jgħidilhom li huma ferm importanti. Il-lum, sejrin nitkellmu biss dwar wieħed minn dawn il-fdalijiet, u dan hu t-tempju magħruf bħala Ta' Ħaġrat.

Dawn il-fdalijiet jinsabu f'għalqa li naslu għaliha mit-triq il-prinċipali li teħodna lejn il-misraħ tar-raħal. Hekk kif naslu fittarf tal-bini ta' l-iskola induru fuq ix-xellug u naslu quddiem ir-rixtellu li hemm fir-reċint li jdawwar il-fdalijiet. Sfortunatament dawn il-fdalijiet ma jkunux miftuħa regolarment, iżda wara li jsir l-appuntament ma' l-awtoritajiet tad-Dipartiment tal-Mużewijiet.

Is-sejba tal-fdalijiet

Biex wieħed jifhem kif instabu dawn il-fdalijiet, ikollna mmorru għall-istess rakkont kif għaddiehulna Sir Temi Zammit, l-arkeologu li fil-bidu ta' dan is-seklu kien verament il-moħħ wara l-iskavi u s-sejbiet l-aktar importanti ta' l-arkeoloġija Maltija. Kien fis-sena 1916 li l-perit Rizzo irrapporta lil Zammit bil-preżenza ta' ħafna ġebel megalitiku fiz-zona magħrufa bħala Ta' Ħaġrat. Skond l-ewwel rapporti s-sidien tal-għalqa rrappurtaw li kien hemm ġebel kbir ħiereġ mill-ħamrija. Iżda minħabba li kienu jtellfu lill-bdiewa biex jaħdmu l-għelieqi, dawn kienu jkissruhom. Fl-istess ħin kien rappurtat ukoll li kien jinġarr ħafna fuħħar misjub fil-ħamrija. Il-fuħħar kien jintuża biex issir it-torba għas-soqfa tal-bini.

Għalkemm dawn il-fdalijiet jidhru li diġà kienu magħrufa fis-sena 1916, Zammit ma setax jibda l-iskavi tagħhom minħabba li kien għaddej xogħol x'imkien ieħor. L-ewwel ċans li kien hemm seħħ fis-sena 1923. Biss, l-iskavi ntemmu fis-sena 1926, meta kien hemm l-għajnuna ta' diversi persuni li għenu fil-kxif ta' dawn il-fdalijiet megalitiċi.

It-tempji

Il-fdalijiet li nstabu fl-għalqa Ta' Ħaġrat jindikaw żewġ tempji distinti. L-ewwel teoriji kienu li l-iżgħar tempju hu l-eqdem wieħed. Dan il-ħsieb kien influwenzat mill-fatt li l-mod ta' kif hu mibni jindika li hu aktar primittiv mill-ieħor. Minħabba f'hekk l-arkeoloġi ħasbu li t-tieni tempju kien mibni b'sistema aħjar. Iżda, wara li saru l-istudji reċenti, hu maħsub li l-eqdem tempju fil-fatt hu l-kbir, dak li jinsab fuq il-punent tal-fdalijiet. It-tempju ż-żgħir kien inbena wara.

L-ewwel tempju

Jekk nieqfu nħarsu lejn il-faċċata ta' dan it-tempju naraw kemm kien hemm ħsieb wara l-bini tiegħu. Il-faċċata hi mibnija f'forma nofs tond, u fin-nofs hemm id-dħul uniku. Il-passaġġ hu magħmul minn ġebel kbir fuq iż-żewġ naħat. Il-ġebla li naraw illum tistrieħ fuq iż-żewġ ġebliet weqfin, kienet imtellgħa f'postha wara li kienu saru l-iskavi. Seta' jsir hekk minħabba l-fatt li l-bidwi tal-għalqa kien stqarr li kien hu li kien qaleb il-ġebla 'l isfel.

Oriġinarjament it-tempju kien magħmul minn tliet kmamar, jew inkella absidi kif inhuma magħrufa f'dawn it-tempji. Dawn il-kmamar dejjem jieħdu l-forma tonda u rari niltaqgħu ma' xi ħaġa maħduma fil-kwadru kompletament. Iżda interessanti hu d-dettal tal-kamra li hemm quddiem dawn it-tliet kmamar. Din għandha bħal tarġa li ddur dawra sħiħa mal-kamra.

It-tliet kmamar m'għandhom xejn speċjali. Dan it-tempju m'huwiex bħal xi tempji oħra li nstabu fil-gżejjer Maltin fejn hemm diversi dekorazzjonijiet fuq il-ġebel. Probabbilment dan ma setax ikun minħabba li kienu ddeċidew li jibnu t-tempji bil-ġebla taż-żonqor.

Naturalment, fuq dan it-tip ta' ġebla m'huwiex possibbli li wieħed inaqqax dekorazzjonijiet, jew iżejjen l-istess ġebel b'xi pittura.

Ħaġa differenti fil-kmamar hi l-iċċangar. Filwaqt li waħda hi ċċangjata b'ġebla, l-oħrajn għandhom torba fl-art tagħhom. Minħabba f'hekk, l-arkeologi jistgħu jħaffru l-art, u mill-fuħħar li jinsab ikunu jistgħu jaslu għal xi konklużjonijiet ferm importanti taż-żmien ta' meta jkunu nbnew fdalijiet.

It-tieni tempju

It-tieni tempju hu ferm iżgħar, u llum nafu li nbena meta l-ewwel tempju kien diġà lest, u għadu qiegħed jintuża. M'hux faċli li wieħed jipprova jagħti spjega għaliex ikollok il-bini ta' żewġ tempji ħdejn xulxin, meta l-ewwel u l-akbar wieħed ikun għadu qiegħed jiffunzjona. Jista' jkun li t-tieni tempju nbena minħabba xi kult partikulari. Hu maħsub li f'dawk iż-żminijiet it-twemmin tan-nies ma kienx ikun ikkonċentrat fuq alla wieħed, iżda fuq diversi allat li jirrappreżentaw diversi bżonnijiet.

It-tieni tempju għandu d-daħla tiegħu minn waħda mill-kmamar talġnub ta' l-ewwel tempju. Minħabba f'hekk din l-istess kamra kienet tilfet kemmxejn mill-aspett oriġinali tagħha. Kif wieħed jidħol fit-tempju jinduna li hawnhekk il-bennejja għamlu użu minn ġebel iżgħar minn dak li kien ġie użat fl-ewwel tempju. Il-kmamar huma iżgħar ukoll. Filwaqt li fuq innaħa tax-xellug hemm kamra waħda, faċċata ta' din il-kamra hemm oħra li hi iżgħar. Dan minħabba l-fatt li l-kamra ċentrali għandha bħal kamra oħra fuq il-lemin, li naturalment ħadet mill-ispazju tal-kamra l-oħra. Jekk wieħed iħares lejn il-pjanta li nsibu mehmuża ma' dan l-artiklu, inkunu nistgħu nifhmu aktar aħjar id-dettalji li qegħdin insemmu.

Konklużjonijiet

Bħala l-aħħar dettalji nsemmi l-fatt li hawnhekk għandna fdalijiet interessanti u fl-istess ħin importanti. Filwaqt li l-ewwel tempju jmur lura għall-ewwel fażi ta' meta bdew jibnu t-tempji f'Malta, iż-żgħir hu ta' perijodu differenti. Bħala żmien wieħed jista' jgħid li l-ewwel tempju jmur lura għas-snin ta' bejn wieħed u ieħor it-3500 sena qabel Kristu (biex inkunu tajna data tonda) u t-tieni wieħed imur lura għal madwar it-3000 sena qabel Kristu.

IL-QRONFLA

At Il-Qronfla you will be surprised by our unique and spectacular display of silk & dried flower arrangements. You could also choose from our vast assortment of houseplants, cane, ceramic and plastic containers. Fresh flower arrangements and bouquets are always available.

FRESH HOLLIES Now Available

For All Your Christmas Shopping!

We will be open on the 8th, 13th & 14th December.

IL-QRONFLA
253, Main Str., Balzan Tel: 442193/442600
Airport: 248496, 249600 ext. 6076 • The Plaza: 314849
Corinthia Palace: 440301-9 & now also at the Galleria.